

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д-р Иван Димитров Пенев, Аграрен университет – Пловдив, катедра „Икономика“; област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; професионално направление 3.8. Икономика;
Научна специалност Икономика и управление (селско стопанство)

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по научна специалност в УНСС.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 527/24.02.2025 на Ректора на УНСС.

Автор на дисертационния труд: СОКОЛ АЗИЗ САЛЛАХУ

Тема на дисертационния труд: *ДВИГАТЕЛИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В КОСОВО – НА БАЗАТА НА ОБЩИНА СКЕНДЕРАЙ*

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма към катедра „Икономика на природните ресурси“, Бизнес факултет на УНСС, по докторска програма „Икономика и управление (Агробизнес, екоикономика), професионално направление 3.8 Икономика съгласно Заповед на Зам.-ректора по НИД на УНСС № 1436/02.06.2021. Обучението е осъществено в свободна форма през периода 2021-2025.

Сокол Азиз Саллаху е роден през 1987 година. През 2010 г. получава Бакалавърска степен по специалност Аграрна икономика, 2014 получава Магистърска степен-Аграрна икономика и икономика на храните, а през 2017 Магистърска степен по Управление на земите и водните ресурси: поливно земеделие.

Трудовата си кариера започва през 2010. Заемал е позиции като съветник по аграрно развитие; изследовател; консултант; ръководител на

екип. Работил е към университета в Прищина, общините Прищина, Скендерай; Министерството на земеделието и др.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Темата за двигателите за устойчивото развитие на селските райони и ролята на директните плащания и инвестиционното подпомагане е особено важна за продоволствената сигурност и ефективното използване на публичните средства.

Цел: да се анализират двигателите и предизвикателствата, влияещи върху устойчивото развитие на селските райони в Косово, със специален фокус върху община Скендерай.

Предмет на изследването: устойчивото развитие на селските райони в Косово.

Обект на изследването: двигателите и предизвикателствата за устойчивото развитие в община Скендерай.

Основната теза: Грантовете и директните плащания влияят върху производителността на земеделските стопанства в община Скендерай.

Данни: Данните са набрани с въпросник представен в приложенията към дисертацията. Обем на извадката 200 фермери.

Използвани методи на анализ: Дескриптивен анализ, ANOVA, Корелационен и регресионен анализ.

Дисертационният труд включва въведение, три глави, заключение, препоръки и приложения. Той е в обем 138 страници и включва 33 таблици, 19 фигури. Във въведението (9 стр.) са представени: района на изследването; актуалността на проблема; целта, хипотезите и дизайна на изследването.

В първа глава, „Теоретична основа на изследването“ (30 стр.) са изведени двигателите, концепциите и предизвикателствата за развитие на селските райони. Отделено е специално внимание на перспективата на Косово за интеграцията в ЕС и устойчивото развитието на селските икономики основано на знанието. Представен е преглед на политиките, структурата на отглежданите култури и структура на фермите в Косово.

Във втора глава, „Методология на изследването“ (5 стр.) е представена теорията на промяната, като рамка на изследването. Описано е формирането на извадката съставена от 200 фермери от община

Скендерай за периода 2014-2018 (100 фермери са получавали безвъзмездна помощ по инвестиционните мерки и 100 не са получавали. 173 от фермери са получавали директни плащания, а 27 не са получавали). Дискутирани са въпросниците за набиране на информация. Изведени са променливите които ще бъдат анализирани.

В трета глава, „Резултати и дискусии“ (41 стр.), са представени съществуващите схемите за директните плащания и за инвестиционно подпомагане: мерки: 101 (оранжерийно производство, трайни насаждения, животновъдство); 302 (пчеларство, занаяти, преработка в семейните ферми, селски туризъм); 103 (повишаване на добавена стойност в селското стопанство-преработка на мляко, плодове, зърно). Към инвестиционното подпомагане е отчетено и полученото финансиране на фермерите от местните инициативни групи.

Представен е профила на фермерите включени в извадката по: позиция във фермата; пол; образование; размер на работната сила; ролята на дохода от земеделие за семейния бюджет.

Достъпа на фермерите до схемите за директни плащания е анализиран в две части. В първата част е представена информация за фермерите кандидатствали и получили плащания, а във втората част са анализирани възприятията на фермерите по отношение на: наличната информация; процедурите при кандидатстване и др.

Достъпа на фермерите до инвестиционно подпомагане е анализиран също в две части. В първата е представена информация за кандидатствалите и получили/неполучили подкрепа и причините за не получаване на подкрепа. Във втората част са анализирани възприятията на фермерите по отношение на: процедурите при кандидатстване; критериите за оценка на проектите; целта подпомагането и използването на средствата.

Анализирани са мненията на фермерите за факторите и двигателите за развитието на общината, между които са открити положителната роля на технологиите, иновациите, сътрудничеството в местната общност, образованието. Основните предизвикателства за развитие на общината фермерите свързват с ограничен достъп до финансови ресурси; миграцията; недостатъчен достъп до здравни и социални услуги, изолацията. Изследвани са възприятията на фермерите относно ефективността на политиките. Анализирана е връзката между нивото на познание (информираност) и образованието и между продуктивността на фермите и достъпа до подпомагане.

В последната част „Заклучения и препоръки“ (10 стр.) са резюмирани основните изводи от емпиричния анализ и са направени предложения за промени в институционалната среда и политиките.

В работата са използвани 101 литературни източници

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

- Разработена е теоретична рамка за изследване на развитие на селските райони базирана на теория на промяната
- Открити са двигателите на икономическо развитие в селските райони

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

- Разработените въпросници могат да се използват и за изследвания в други райони
- На база на проведената анкета е представена цялостна картина на състоянието на земеделието в община Скендерай
- Представено е ясна картина за достъпа и предизвикателствата на фермерите по схемите за директните плащания
- Представено е ясна картина за достъпа и предизвикателствата на фермерите по схемите за инвестиционна подкрепа
- Очертани са възприятията на фермерите за факторите, двигателите и предизвикателствата при развитие на селските райони
- Анализирани са възприятията на фермерите относно използваните инструменти на аграрната политика, ролята на НПО сектора и местните общности.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Представени са 2 публикации, свързани с дисертационния труд – 1 самостоятелна (публикувана в списание *Economic Alternatives*, 2023) и 1 в съавторство (публикуване като доклад на конференция *Third International Scientific Conference IDARA – 2023*).

Също така са представени 6 участия в конференции, от които 5 самостоятелни и 1 в съавторство.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът е с обем от 32 страници и коректно отразява съдържанието на дисертационния труд. В него са отразени структурата и съдържанието на дисертационния труд. Представено е резюме на всяка от главите. Общата ми оценка за автореферата е, че той представя коректно и в необходимата пълнота основните моменти от дисертационния труд.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Критични бележки:

(1) При ANOVA анализа е достатъчно само една от средните да е статистически различна от останалите. Този анализ не гарантира, че останалите средни са различни. Поради това е добре да се изследват и разликите между всички отделни категории. Това може да се направи с последващ Tukey тест за разликите между отделните групи.

(2) При регресионното уравнение $LNG = a_1PSG + a_2HSG + a_3UNIC$ по-коректната интерпретация на коефициентите би било, че хората с по-голямо образование смятат, че имат по-добра информираност (1,8571PSG; 3,9231HSG; 4,3659UNIS стр. 87-88)

(3) Анализът на корелацията между интервюираните с основно образование (не получили подпомагане) PSNG и тези с средно HSNG и висше UNING образование не допринася съществено за постигане на целите на дисертацията. Този анализ дава интересна информация, но по-скоро разконцентрира изложението.

(3) В автореферата има разлика между номерата на таблиците и номерата използвани в текста (стр. 21 таблица 4, а в текста е таблица 29-номера е на таблицата от дисертацията, същото е на стр. 22)

Препоръки към кандидата:

Статистическият анализ е средство за по-ясно открояване на тенденциите и резултатите трябва да се интерпретират внимателно.

Въпроси към докторанта:

(1) Как е измерена променливата „Продуктивност на фермата“ използвана в корелационния и регресионния анализ (стр.100-101)?

(2) Какво означава, че средната стойност на жените бенефициенти е 1,56, а при жените не бенефициенти средната стойност е 2,10? (стр. 102)

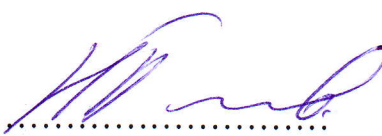
Въпреки критиките, направени в рецензията смятам, че кандидата се е справил успешно с поставената задача. Зададените въпроси са трудни, но бих искал кандидатът да помисли върху тях и да се опита да даде отговори

8. Заключение

Въз основа на научените и приложени различни методи на изследване, направените обобщения и изводи считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за неговото приложение на УНСС, което ми дава основание да го оценя **ПОЛОЖИТЕЛНО**.

Позволявам си да предложа на почитаемото Научно жури да присъди на СОКОЛ АЗИЗ САЛЛАХУ образователната и научна степен “доктор” по научната специалност 3.8. „Икономика и управление” (Селско стопанство)

Дата / място
25.04.2025

Подпис:
проф. д-р Иван Димитров Пенев

UNIVERSITY OF NATIONAL AND WORLD ECONOMY

REVIEW

By: Prof. Dr. Ivan Dimitrov Penov, Agrarian University – Plovdiv, Department of Economics; field of higher education 3. Social, economic and legal sciences; professional field 3.8. Economics; Scientific specialty Economics and management (agriculture)

Regarding: dissertation for the award of the educational and scientific degree "doctor" in the scientific speciality Economics and Management (Agribusiness, Ecoeconomics) at the UNWE.

Reason for submitting the review: participation in the scientific jury for the defence of the dissertation by Order No. 527/24.02.2025 of the Rector of the UNWE.

Author of the dissertation: SOKOL AZIZ SALLAHU

Topic of the dissertation: DRIVERS AND CHALLENGES FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN KOSOVO – BASED ON THE MUNICIPALITY OF SKENDERAJ

1. Information about the dissertation candidate

The dissertation candidate studied under the doctoral program at the Department of "Economics of Natural Resources", Faculty of Business of the UNWE, under the doctoral program "Economics and Management (Agribusiness, Eco-economics), professional field 3.8 Economics according to the Order of the Vice-Rector for Research and Development of the UNWE No. 1436/02.06.2021. The training was carried out in a free form during the period 2021-2025

Sokol Aziz Sallahu was born in 1987. In 2010, he received a Bachelor's degree in Agricultural Economics; in 2014, he received a Master's degree in Agricultural Economics and Food Economics; and in 2017, a Master's degree in Land and Water Resources Management: Irrigated Agriculture.

He began his professional career in 2010. He has held positions as an agricultural development advisor, researcher, consultant, and team leader. He has worked for the University of Pristina, the municipalities of Pristina, Skenderaj; the Ministry of Agriculture, etc.

2. General characteristics of the presented dissertation work

The topic about drivers for sustainable rural development and the role of direct payments and investment support is particularly important for food security and the effective use of public funds.

Objective: to analyze the drivers and challenges affecting the sustainable development of rural areas in Kosovo, with a special focus on the municipality of Skenderaj.

The subject of the study: sustainable rural development in Kosovo.

The object of the study: drivers and challenges for sustainable development in the municipality of Skenderaj.

The central thesis: Grants and direct payments affect the productivity of agricultural holdings in the municipality of Skenderaj.

Data: The data were collected with a questionnaire presented in the appendices to the dissertation. The sample size is 200 farmers.

Methods of analysis: Descriptive analysis, ANOVA, Correlation and regression analysis.

The dissertation includes an introduction, three chapters, conclusions, recommendations, and appendices. It is 138 pages long and contains 33 tables and 19 figures. The introduction (9 pages) presents the research area, the relevance of the problem, the purpose, the hypotheses and the design of the study.

The first chapter, "Theoretical Basis of the Study" (30 pages), outlines the drivers, concepts and challenges for rural development. Special attention is paid to Kosovo's perspective on EU integration and the sustainable development of rural economies based on knowledge. An overview of Kosovo's policies, crops, and farm structures is presented.

In the second chapter, "Research Methodology" (5 pages), the theory of change is presented as a framework for the study. The design of the sample of 200 farmers from the municipality of Skenderaj for 2014-2018 is described (100 farmers received grants from the investment measures, and 100 did not. 173

farmers received direct payments, and 27 did not). The questionnaires for collecting information are discussed. The variables that will be analyzed are derived.

In the third chapter, "Results and Discussions" (41 pages), the existing schemes for direct payments and investment support are presented: measures 101 (greenhouse production, perennial crops, livestock); 302 (beekeeping, crafts, processing on family farms, rural tourism); 103 (increasing added value in agriculture - processing of milk, fruits, grain). The investment support also considers the financing received by farmers from the local initiative groups.

The profile of the farmers included in the sample is presented by position on the farm, gender, education, the size of the workforce, and the role of agricultural income in the family budget.

Farmers' access to direct payment schemes is analyzed in two parts. The first part presents information about farmers who applied and received payments, and the second part analyzes farmers' perceptions regarding available information, application procedures, etc.

Farmers' access to investment support is also analyzed in two parts. The first part presents information about those who applied and received/failed to receive support and the reasons for not receiving support. The second part analyzes farmers' perceptions regarding application procedures, project evaluation criteria, the purpose of support, and the use of funds.

Farmers' opinions on the factors and drivers for the municipality's development are analyzed, among which the positive role of technology, innovation, cooperation in the local community, and education are highlighted. Farmers associate the main challenges for the municipality's development with limited access to financial resources, migration, insufficient access to health and social services, and isolation. Farmers' perceptions of the effectiveness of policies are studied. The relationship between the level of knowledge (awareness) and education and between farm productivity and access to support is analyzed.

The last part, "Conclusions and Recommendations" (10 pages), summarizes the main conclusions from the empirical analysis and makes suggestions for changes in the institutional environment and policies.

The work uses 101 literary sources.

3. Evaluation of the obtained scientific and applied scientific results

- A theoretical framework for the study of rural development based on the theory of change has been developed
- The drivers of economic development in rural areas have been identified

4. Evaluation of scientific and applied scientific contributions

- The developed questionnaires can also be used for research in other regions

- Based on the survey conducted, a comprehensive picture of the state of agriculture in the municipality of Skenderaj is presented
- A clear picture of the access and challenges of farmers under the direct payment schemes is presented
- A clear picture of the access and challenges of farmers under the investment support schemes is presented
- Farmers' perceptions of the factors, drivers and challenges in rural development have been outlined
- Farmers' perceptions of the agrarian policy and the role of the NGO sector and local communities have been revealed.

5. Evaluation of the dissertation publications

Two publications related to the dissertation are presented – one independent (published in the journal *Economic Alternatives*, 2023) and one co-authored (published as a report at the Third International Scientific Conference IDARA – 2023).

In addition, six conference participations are also presented, 5 of which are independent and one is co-authored.

6. Evaluation of the abstract

The abstract is 32 pages long and correctly reflects the content of the dissertation. It reflects the structure and content of the dissertation. A summary of each chapter is presented. My overall assessment of the abstract is that it correctly and completely presents the main points of the dissertation.

7. Critical notes, recommendations and questions

Critical notes:

(1) In the ANOVA analysis, it is sufficient only one of the means to be statistically different from the others. This analysis does not guarantee that the remaining means are different. Therefore, it is good to examine the differences between all individual categories. This can be done with a subsequent Tukey test to determine group differences.

(2) In the regression equation $LNG = a_1PSG + a_2HSG + a_3UNIC$, a more correct interpretation of the coefficients would be that people with higher education believe that they are better informed (1.8571PSG; 3.9231HSG; 4.3659UNIS pp. 87-88)

(3) Analysis of the correlation between the interviewees with primary education (not receiving assistance) PSNG and those with secondary HSNG and higher UNING education does not contribute significantly to achieving the goals of the dissertation. This analysis provides interesting information but rather defocuses the presentation.

(3) In the abstract, there is a difference between the numbers of the tables and the numbers used in the text (p. 21 table 4, and in the text, it is table 29 - the number is the table from the dissertation, the same is on p. 22)

Recommendations to the candidate:

Statistical analysis is a means of highlighting trends more clearly, and the results should be interpreted carefully.

Questions to the doctoral student:

(1) How was the variable "Farm Productivity" used in the correlation and regression analysis measured (pp. 100-101)?

(2) What does it mean that the average value of female beneficiaries is 1.56, and for non-beneficiary women the average value is 2.10? (p. 102)

Despite the criticisms made in the review, the candidate has successfully coped with the task set. The questions asked are difficult, but I would like the candidate to think about them and try to give answers

8. Conclusion

Based on the various research methods learned and applied, the summaries and conclusions made, I believe that the presented dissertation meets the requirements of the LDASRB and the Regulations for its application of the UNWE, which gives me reason to evaluate it POSITIVELY.

I would like to propose to the esteemed Scientific Jury to award SOKOL AZIZ SALLAHU the educational and scientific degree "doctor" in the scientific speciality 3.8. "Economics and Management" (Agriculture)

Date / place
25.04.2025 :

Signature:
Prof. Dr. Ivan Dimitrov Penov